

En returpark i Rissne, Stockholm

Särskild arkeologisk utredning steg 1

Ställningsmakaren 2 och del av Sundbyberg 2:26
Sundbybergs socken
Sundbybergs kommun
Uppland

Jan Äblström

En returpark i Rissne, Stockholm

Särskild arkeologisk utredning steg 1

Ställningsmakaren 2 och del av Sundbyberg 2:26
Sundbybergs socken
Sundbybergs kommun
Uppland

Jan Ählström

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2013

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-276-0

Tryck: Just Nu, Västerås 2013.

Innehåll

Innehåll.....	4
Sammanfattning.....	5
Inledning.....	7
Målsättning och metod	7
Topografi och fornlämningsmiljö	7
Utredningsresultat.....	9
Tolkning och utvärdering	10
Referenser.....	11
Tekniska och administrativa uppgifter	11

Figur 1. Utredningsområdet markerat med en blå linje. Utsnitt ur digitala terrängkartan.
Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har utfört en särskild arkeologisk utredning steg 1 inför detaljplanläggning av ett markområde i Rissne, Stockholm, där en returpark är tänkt att anläggas. KM tilldelades uppdraget av länsstyrelsen på direktval.

Utredningsområdet är 41 500 kvadratmeter stort och omfattar merparten av ett skogsområde som ligger i sydvästra Rissne mellan Rissneleden och Ulvsundavägen.

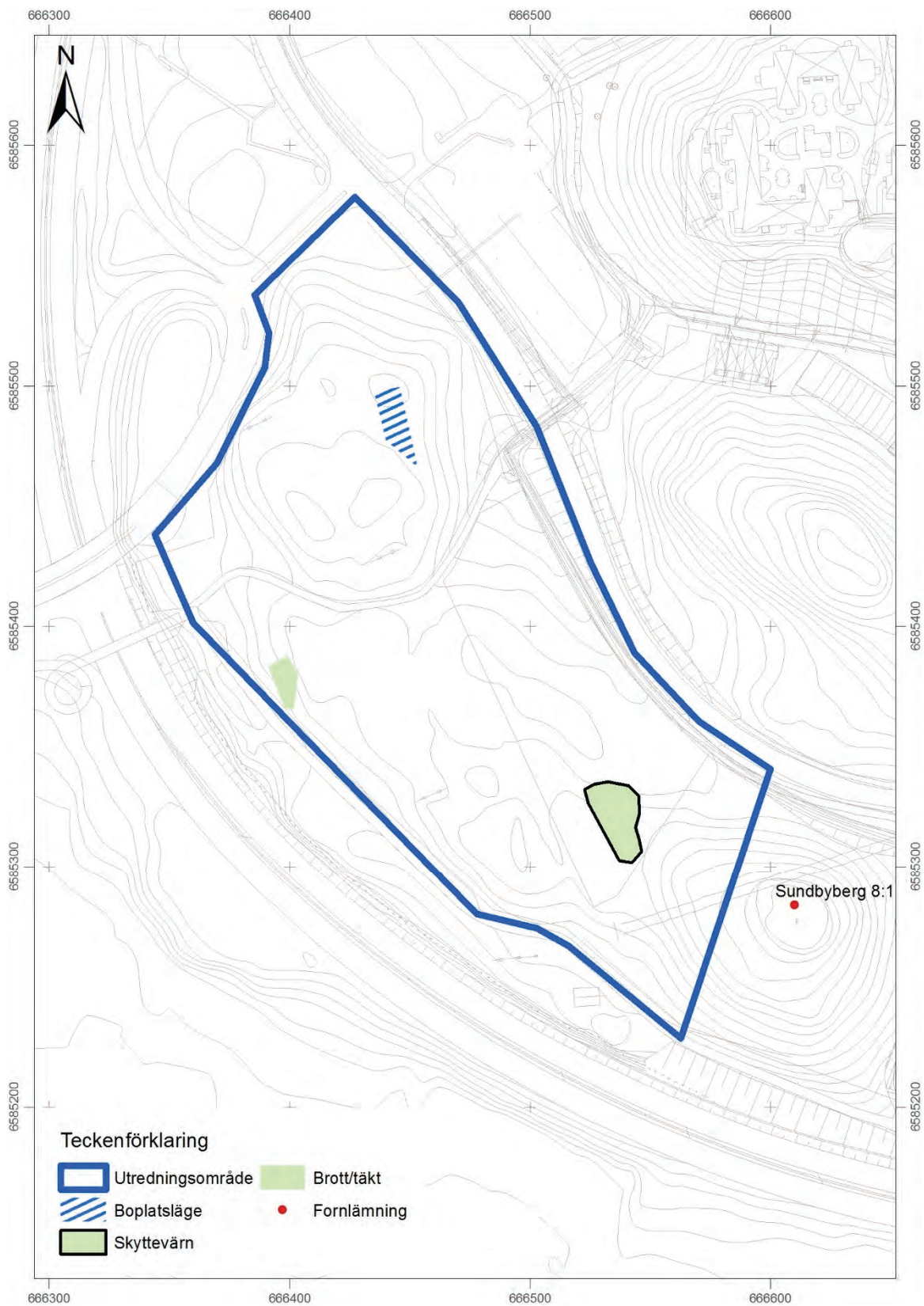
Utredningsarbetet som omfattade en kart- och arkivstudie samt fältinventering syftade till att konstatera om det finns okända fornlämningar inom programområdet samt till att ge en samlad tolkning av dessa i relation till närområdets fornlämningsituation.

Studier av avmätningar från 1600/1700-tal av de berörda byarna, Solvalla (godset Rissne) och Bromsten, samt ekonomiska kartor från 1900-talets början och 1950-tal visar att området har varit obebyggt och beskogat.

Fornlämningsförekomsten är gles i närområdet men antalet lämningar tilltar i riktning mot läget för de gamla bebyggelselägena, Rissne och Bromsten. Där förekommer det rikligt med gravfält, gravar och även inslag av skärvstenshögar och skålgropsförekomster. Bland gravarna förekommer skelettbegravningar. Fornlämningarna omspanner bronsålder till yngsta järnålder.

Vid inventeringen påträffats det inte några synliga fornlämningar. En yta bedöms dock kunna hysa fornlämning, troligast boplatslämningar (se figur 2). Platsen utgörs av ett topografiskt sett gynnsamt läge för förhistorisk bosättning eller aktivitet främst från brons- äldre järnålder. Marken är höglänt, stenfri och ligger i ”sadelläge” mellan två bergsklackar.

Utöver det topografiska boplatsläget dokumenterades två övriga kulturhistoriska lämningar i form av ett stenbrott och ett område med skyttevärn (se figur 2).

Figur 2. Utredningsresultatet. Fornlämningen är markerade med rött och de övriga kulturbistoriska lämningarna är markerade med grön färg. Boplatsläget är markerat med blå sneda streck. Utsnitt ur den kommunala bakgrundskartan. Skala 1:2 500.

Inledning

På uppdrag av länsstyrelsen har Stiftelsen Kulturmiljövård utfört en särskild arkeologisk utredning steg 1 inför detaljplanläggning av en returpark i Rissne i Sundbybergs kommun, Stockholm (se figur 1 och 3).

Länsstyrelsen fattade beslut i ärendet med stöd av 2 kap. 11 § KML den 30 maj 2013 (1st dnr 4311-13236-2013). Sörab beställde och bekostade utredningen. Jan Ählström ansvarade för utredningen.

Målsättning och metod

Enligt undersökningsplanen syftar utredningen steg 1 till att konstatera om det finns okända fornlämningar inom programområdet samt till att ge en samlad tolkning av dessa i relation till närområdets fornlämningsituation. Utredningen skall resultera i ett förtydligt besluts- och planeringsunderlag för länsstyrelsen, Sundbybergs kommun och Sörab.

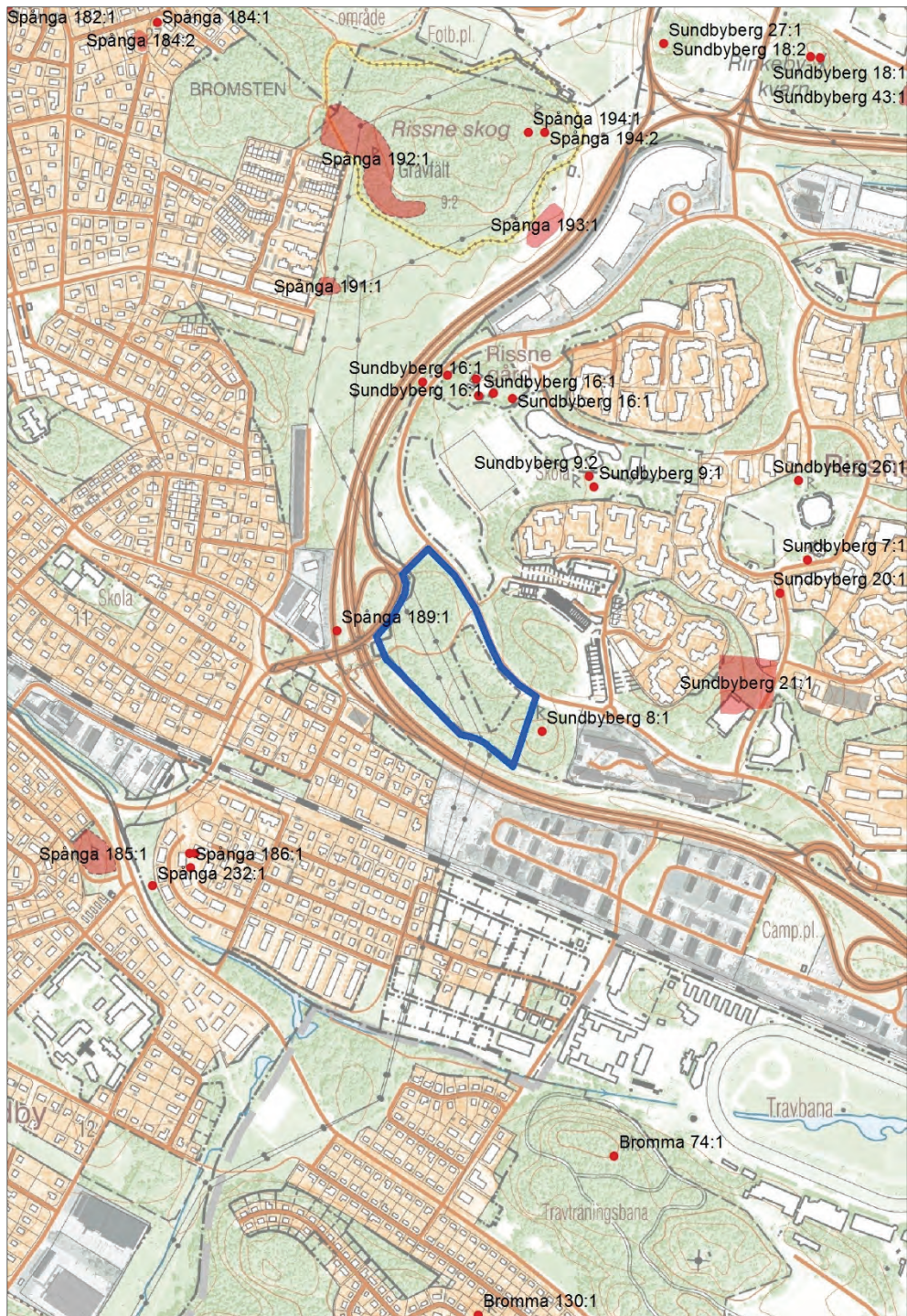
Utredningen har omfattat:

- Studier av avmätningar av byarna Solvalla (Rissne) från 1692, Bromsten från 1706 samt häradsekonomiska kartan från 1901–06 och 1951 års ekonomiska karta avseende förekomst av byggnader och andra anläggningar. Kartorna har inte rektifierats och publiceras inte.
- En sammanställning av kända forn- och kulturlämningar enligt FMIS.
- Fältinventering. Vid inventeringen har synliga lämningar och ytor där det kan förekomma fornlämning dokumenterats genom inmätning med GPS och beskrivning. Sentida diken och dumpmassor har inte dokumenterats.

Topografi och fornlämningsmiljö

Det 41 500 kvadratmeter stora utredningsområdet ligger i sydvästra Rissne där det omges av vägar (Ulvsundavägen och Rissneleden) och på lite avstånd förekommer bebyggelse för både bostäder och verksamheter. I utredningsområdets norra del korsas det av en cykel- och gångväg (ÖNÖ–VSV) och diagonalt genom området är en kraftledning anlagd (NV–SÖ) (se figur 3). Det förekommer påförda massor, dels i form av jord och dels i form av sprängsten, på några ställen utmed cykelvägen och i stor mängd utmed skogskanten i sydöst.

Området är till övervägande del beskogad men det förekommer mer öppen mark (före detta åker) som dock håller på att växa igen. Skogen är över stora ytor ung och tät liksom den inom andra partier är äldre och står gles. I områdets nordvästra och sydöstra del förekommer högre liggande mark där berget går i dagen över stora ytor. I den högre liggande marken förekommer det större block och stenar. Utredningsområdet ligger mellan 20 och 25 meter över havet med de högsta nivåerna i sydöst.

Figur 3. Utredningsområdet markerat med en blå linje och samtliga kultur- och fornlämningar registrerade i FMIS är markerade med röda linjer, punkter och polygoner. Utsnitt ur digitala fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Inom området förekommer det inte några fornlämningar (se figur 3 och tabell 1). I krönläge några tiotal meter utanför den sydöstra områdesgränsen ligger resterna efter en stensättning, Sollentuna 8:1. Väster om området har det tidigare funnits en ensamliggande stensättning vilken nu redovisas som förstörd i FMIS, Spånga 189:1. På längre avstånd från området redovisar FMIS förekomst av gravfält och gravar, främst norr–nordöst och sydväst om utredningsområdet (t.ex. Spånga 185:1, 193:1 och 192:1).

Tabell 1. Lämningar registrerade i FMIS

Lämning nr	Typ	Status
Bromma 74:1	Sentida runristning	Övrig kulturhistorisk lämning
Spånga 185:1	Gravfält, 1 hög, 8 runda-, 1 kvadratisk- och 4 rektangulära stensättningar	Fast fornlämning
Spånga 186:1–3	Rundade stensättningar	Undersökt och borttagen
Spånga 189:1	Rund stensättning, förstörd	Övrig kulturhistorisk lämning
Spånga 191:1	Gravfält, 10 runda stensättningar	Fast fornlämning
Spånga 192:1	Gravfält, 5 högar och 15 runda stensättningar	Fast fornlämning
Spånga 193:1	Gravfält, 61 undersökta gravar, stensättningar och 1 hög	Undersökt och borttaget
Spånga 194:1–2	Runda stensättningar	Fast fornlämning
Spånga 232:1	Fyndplats, kanot	Övrig kulturhistorisk lämning
Sundbyberg 7:1	Röse	Undersökt och borttaget
Sundbyberg 8:1	Stensättning	Fast fornlämning
Sundbyberg 9:1	Gravfält, 1 hög 3 stensättningar	Undersökt och borttaget
Sundbyberg 9:2	Utgår	Ej fornlämning
Sundbyberg 16:1	Byggnadsminne, Rissne gård	Övrig kulturhistorisk lämning
Sundbyberg 20:1	Stensättning?	Bevakningsobjekt
Sundbyberg 21:1	Bytomt, Solvalla	Övrig kulturhistorisk lämning
Sundbyberg 26:1	Älvkvarnar, Kymlingestenen	Fast fornlämning

Enligt det äldre kartmaterialet infaller utredningsområdet till största del inom det före detta frälsegodset Rissnes ägofigur, inom vars ägor byn Solvalla finns, och till mindre del inom Bromstens ägofigur. Namnen Rissne och Bromsten har medeltida belägg, från 1363 för Rissne respektive 1299 för Bromsten (Biuw 1992). I förhållande till utredningsområdet låg godset Rissne ett stycke åt norr och Solvallas gamla tomt ett stycke åt öster (registrerad som Sundbyberg 21:1). Bromstens gamla tomt låg långt åt nordväst. Samtliga kartor visar att utredningsområdet har varit beskögat och kartorna redovisar inte någon bebyggelse eller andra anläggningar. Den i utredningsområdets centrala del igenväxande marken ingick förut i Rissnes åker som vid tiden för upprättandet av häradsekonomen skar in mellan höjderna i utredningsområdet.

Utredningsresultat

Som nämnts här ovan visar inte kartorna på vare sig förekomst av bebyggelse eller några andra typer av anläggningar inom utredningsområdet.

I den höglänta marken i utredningsområdets sydöstligaste del, d.v.s. närmast stensättningen Sundbyberg 8:1, förekom inte några synliga lämningar. Några ytor som bedömdes kunna hysa fornlämning förekom inte heller i den branta och steniga terrängen. Den motsatta änden av området uppvisar en mer utplanad topografi som kändes lämpligare för både gravar och boplatzlämningar. Men inte heller där påträffades några synliga fornlämningar. Dock påträffades lämningar efter senare tiders aktiviteter i området.

Vid inventeringen påträffades följande lämningar (se figur 2):

- En *bergtäkt*, 25,0×10,0 meter stor (NV–SÖ) och runt 1,8 meter djup. Brottytorna är öppna och det observerades inte några borrhål. Lämningen bedöms som övrig kulturhistorisk lämning.

- Ett *område med skyttevärn*, bestående av tre värn som var grävda i vinkel, ca 3,0–2,5×2,5–2,0 meter stora och med vallar mot norr. Ett värn var 2,5×2,5 meter stort, vinkelställt med en vall mot söder. I nordväst anslöt en 9,0 meter lång och 1,5 meter bred löpgrav till värnet. Lämningarna kan möjligen kopplas till militär övningsverksamhet i anslutning till regementet A1 som fram till 1960 låg ett stycke norr om utredningsområdet. Lämningen bedöms som övrig kulturhistorisk lämning.

Därtill bedöms en yta kunna hysa fornlämning:

- En möjlig *boplats*. Platsen ligger i krönläge och utgörs av en ca 20×15 meter stor, plan och stenfri yta som ligger i ”sadelläge” mellan två bergsklackar. Platsen ligger runt 20 meter över havet och kan tänkas hysa lämningar efter bosättning eller aktiviteter från yngre bronsålder eller äldre järnålder. KM bedömer att det fordras ytterligare utredning av platsen för att klargöra fornlämningsförekomsten.

Tolkning och utvärdering

Om man undantar det topografiska boplatsläget har inte några nya fornlämningar hittats. Den glesa fornlämningsbilden och utredningsområdets läge i förhållande till kända bylägen visar att området har utgjort en utmarksliknande gränzon, mellan olika bebyggelseenheter, där ensamliggande stensättningar har fungerat som gränsmarkörer. I riktning mot bebyggelselägena och bygderna ökar fornlämningarnas antal och lämningarna blir mer komplexa genom förekomst av gravfält. Där speglar lämningarna en långvarig bosättning som spänner från bronsålder till yngsta järnålder.

Referenser

Biuw, A. 1992. Norra Spånga, Bebyggelse och samhälle under järnåldern. Stockholmsmonografier. Borås.

Ekonomiska kartan, 1951, blad Bromsten

Geometrisk avmätning, Solvalla nr 1, 1692, LMV akt A14:95–96

Häradsekonomiska kartan, blad Sundbyberg 1801–06

Uppgifter ur FMIS (2013-09-02)

Ägomätning, Bromsten nr 1–3, 1706, LMV akt A98–4:1

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	KM13069
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	4311-13236-2013, 2013-08-06
<i>Undersökningsperiod:</i>	2013-08-29
<i>Exploateringsyta:</i>	41 500 m ²
<i>Personal:</i>	Jan Ählström
<i>Belägenhet:</i>	Ställningsmakaren 2 och del av Sundbyberg 2:26, Sundbybergs socken och kommun, Uppland, Stockholms län
<i>Ekonomisk karta:</i>	10I 7e (Rt 90 2,5 gon V)
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6585228,829 Y666561,071
<i>Höjdsystem:</i>	Ingen höjdmätning gjordes.
<i>Inmätningmetod:</i>	GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Mätdata förvaras hos KM
<i>Fynd:</i>	-